

УДК 378.147:796.071.4

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-3-33>**Андрій МАКАРЕНКО,***orcid.org/0000-0003-4885-9706**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри медико-біологічних основ охорони життя та цивільного захисту**Донбаського державного педагогічного університету**(Слов'янськ, Донецька область, Україна) makarenko.slavyansk@gmail.com***Юлія КРАВЧЕНКО,***orcid.org/0000-0002-6693-221X**студентка II курсу магістратури факультету фізичного виховання**Донбаського державного педагогічного університету**(Слов'янськ, Донецька область, Україна) merilo2010@mail.ru*

ЕТАПИ РОЗРОБЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасний учитель фізичної культури повинен бути здатен до реалізації мети базової загальної середньої освіти, яка визначається навчальною програмою з фізичної культури для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (2017 р.) і до якої належать розвиток і соціалізація особистості учнів, формування у них національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення та поведінки, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, творчих здібностей, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін та викликів. Не викликає заперечення і той факт, що вчитель фізичної культури також повинен виховувати культуру здоров'я особистості, під якою В. Горащук розуміє важливий складник її загальної культури, зумовлений матеріальним і духовним середовищем життєдіяльності суспільства, що виражається у системі цінностей, знань, потреб, умінь і навичок із формування, збереження і зміцнення здоров'я.

Культура здоров'я майбутніх учителів фізичної культури тісно переплітається з їхніми професійними компетентностями (ПК 5. Здатність до володіння педагогічними, медико-біологічними, інформаційними технологіями для формування здорового способу життя, розвитку рухових умінь і навичок, розвитку фізичних (рухових) якостей у представників різних груп населення і самостійної розробки методик та технологій для інтегрального гармонійного розвитку людини; ПК 9. Здатність здійснювати профілактику травматизму, забезпечувати охорону життя і здоров'я дітей; ПК 15. Здатність до організаційної праці у сфері фізкультурно-оздоровчої роботи у навчальних закладах, позашкільних закладах учнівської молоді (зі спортивного туризму й орієнтування), літніх дитячих оздоровчих таборів; ПК 16. Здатність здійснювати реабілітаційні заходи з метою відновлення функцій організму, досягнення нормального рівня здоров'я, оптимального фізичного стану та кондиції осіб різного віку (зокрема, учнів спеціальних медичних груп) із порушеннями різної нозології), формування яких визначається освітніми програмами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність 014 «Середня освіта (Фізична культура)», спеціалізація 014.11 «Середня освіта (Фізична культура)», 014.14 «Здоров'я людини», а також сучасними тенденціями розвитку вищої освіти та необхідністю підготовки висококваліфікованих кадрів у педагогічних закладах вищої освіти, спроможних ефективно реалізувати завдання формування, збереження і зміцнення здоров'я учнів. У контексті вищевикладеного актуальності набуває методична підготовка майбутніх учителів фізичної культури як важливий складник професійної підготовки студентів спеціальності 014 «Середня освіта (Фізична культура)».

Ключові слова: учитель фізичної культури, культура здоров'я, фізкультурно-оздоровча робота, охорона життя і здоров'я, розвиток вищої освіти, підготовка майбутніх учителів, навчально-методичне забезпечення.

Andrey MAKARENKO,*orcid.org/0000-0003-4885-9706**Candidate of Pedagogical Sciences,**Assistant Professor at the Department of Medico-Biological Foundations**of Life Protection and Civil Defense**Donbas State Pedagogical University**(Slavyansk, Donetsk region, Ukraine) makarenko.slavyansk@gmail.com*

Julia KRAVCHENKO,
orcid.org/0000-0002-6693-221X
Second-year Master's Student at the Faculty of Physical Education
Donbas State Pedagogical University
(Slavyansk, Donetsk region, Ukraine) merilo2010@mail.ru

STAGES OF DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT OF METHODOLOGICAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE

Modern physical education teacher must be able to achieve the goal of basic general secondary education, which is determined by the curriculum in physical education for secondary schools 10–11 grades (2017) as: development and socialization of students, formation of their national self-consciousness, general culture, worldviews, ecological style of thinking and behavior, research and life support skills, creative abilities, ability to self-development and self-learning in the context of global change and challenges. There is no denying the fact that a physical education teacher must also have the ability to cultivate a culture of personal health, by which V. Horashchuk understands an important component of its overall culture, due to the material and spiritual environment of society, expressed in values, knowledge, needs, skills and abilities for the formation, maintenance and promotion of health.

The health culture of future physical education teachers is closely intertwined with their professional competencies (PC 5. Ability to have pedagogical, medical and biological, information technologies for the formation of a healthy lifestyle, development of motor skills, development of physical (motor) qualities in different population groups and independent development of methods and technologies for integrated harmonious human development; PC 9. Ability to prevent injuries, ensure the protection of life and health of children; PC 15. Ability to organizational work in the field of physical culture and health work in educational institutions, out-of-school institutions for student youth (sports tourism and orienteering), summer children's health camps; PC 16. Ability to carry out rehabilitation measures to restore body functions, achieve normal health, optimal physical condition and condition of people of all ages (including students of special medical groups) with disorders of various nosologies), the formation of which is determined by educational programs of the first (bachelor) level of higher education in the field of knowledge 01 Education/Pedagogy, specialty 014 Secondary education (Physical culture), specialization 014.11 Secondary education (Physical culture), 014.14 Human health, as well as current trends in higher education and the need to train highly qualified staff in pedagogical HEIs that can effectively implement the tasks of formation, preserving and strengthening the health of students.

Key words: physical education teacher; health culture, physical culture and health work, protection of life and health, development of higher education, training of future teachers, educational and methodological support.

Вступ. Одним із напрямів методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури є розроблення навчально-методичного забезпечення.

Розробкою навчально-методичного забезпечення для підготовки майбутніх учителів фізичної культури займаються такі науковці, як О. Ажиппо (2012 р.), В. Арєф'єв (2001 р.), Р. Богайчук (2015 р.), І. Боднар (2005 р.), Н. Борецька (2017 р.), Ю. Васьков (2013 р.), О. Вацеба (2005 р.), К. Вихров (1990 р.), Г. Ільницька (2015 р.), Г. Єднак (2001 р.), Т. Круцевич (2003 р.), О. Литвиненко (2017 р.), М. Маліков (2004 р.), В. Папуша (2011 р.), Ю. Петришин (2005 р.), Є. Приступа (2005 р.), А. Сват'єв (2004 р.), Б. Шиян (2006 р.), та багато інших учених, педагогів.

Резюмуючи результати аналізу наукових праць, зазначимо, що поняття навчально-методичного забезпечення (далі – НМЗ) освітнього процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури слід розглядати як сукупність документів, наукових, навчальних, методичних матеріалів, що описують зміст, встановлюють структуру, визначають результат, регламентують перебіг навчального процесу (Новописьменний, 2016).

1. Теоретичне обґрунтування проблеми.

Положенням про організацію освітнього процесу у педагогічних закладах вищої освіти (далі – ЗВО) визначено основні компоненти НМЗ: стандарти вищої освіти України; освітні програми, навчальні плани; навчальні та робочі програми з усіх навчальних дисциплін; програми усіх видів практики; підручники та навчальні посібники; інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять; індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів (далі – СРС) із навчальних дисциплін; матеріали поточного та підсумкового контролю (контрольні завдання до семінарських, практичних і лабораторних занять, модульний контроль, контрольні роботи, тести); методичні матеріали для самостійного опрацювання студентами фахової літератури, написання курсових, дипломних робіт/проектів, рефератів тощо.

Державний складник НМЗ становлять: стандарти вищої освіти України; навчальні плани; навчальні програми з усіх навчальних дисциплін; програми навчальної, виробничої й інших видів практик; підручники і навчальні посібники

з грифом Міністерства освіти та науки України (далі – МОН України).

Університетський складник НМЗ становлять: робочі навчальні плани та програми; навчальні програми з вибіркового навчальних дисциплін; навчальні посібники без грифа Міністерства освіти та науки України; інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять; індивідуальні семестрові завдання для СРС; контрольні завдання до семінарських, практичних і лабораторних занять; контрольні роботи; методичні матеріали для студентів із питань самостійного опрацювання фахової літератури, написання курсових і дипломних робіт; інші матеріали, які визначає викладач, кафедра, ЗВО; навчально-методичні комплекси дисциплін.

Загалом методичне, а також організаційне забезпечення вищої освіти здійснюється МОН України, науково-методичними установами та ЗВО і базується на використанні документів, регламентованих чинною нормативною базою вищої освіти з адаптацією їх до вимог Європейського освітнього простору (Ільченко, 2014; Жорнова, 2012).

Безумовно, основою для розроблення НМЗ у будь-якому педагогічному ЗВО є *навчальний план*.

Як слушно наголошують О. Жорнова, С. Новописьменний, Т. Туркот, навчальний план – це основний документ, який визначає перелік та обсяг нормативних і вибіркового навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення та кількість годин (кредитів), що відводяться на їх опанування, графік навчального процесу, форми і методи поточного та індивідуального контролю навчальних досягнень студентів, а також обсяг часу на СРС (Жорнова, 2012; Новописьменний, 2016; Туркот, 2011).

2. Методологія та методи. Слід наголосити, що НМЗ та організаційне забезпечення освітнього процесу також включає навчально-організаційні документи деканату і кафедр; навчально-методичну документацію реалізації освітньої програми; навчально-методичну документацію з кожної дисципліни; інформаційне забезпечення

навчального процесу (підручники і навчальні посібники, наочні посібники, різні дидактичні матеріали, комп'ютерні програми з навчальних дисциплін, дистанційні курси та інші електронні освітні ресурси тощо).

3. Результати та дискусії. Побудуємо модель розроблення НМЗ у процесі методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Поняття «модель», як зазначають учені І. Кульчицький та Г. Селевко, означає деяку систему (зразок, приклад, образ, конструкцію, репрезентативну форму, імітацію якого-небудь явища, процесу або об'єкта, стандарт для наслідування), яка відображає і виражає певні властивості та відносини іншої системи, котру називають оригіналом, і в зазначеному сенсі замінює її (Кульчицький, 2015; Селевко, 2006). На підставі аналізу праць науковців ми дійшли висновку, що моделювання у нашому дослідженні є непрямим, опосередкованим науковим методом педагогічного конструювання процесу розроблення НМЗ у ході методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Модель, як слушно зазначають дослідники, обов'язково містить прогностичний аспект, пов'язує інформаційний образ теперішнього з теоретичним образом майбутнього.

Отже, наша модель відображає процес розроблення НМЗ у ході методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури: етапи, зміст та процесуально-технологічний аспект розроблення НМЗ у процесі методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури (рис. 1).

1. Аналітичний етап. Цей етап розроблення НМЗ у ході методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури передбачає ґрунтовний аналіз державного та університетського складників НМЗ. Цей аналіз здійснюється за двома напрямками:

1) науково-педагогічними кадрами, які мають визначити, що саме потрібно розробити, аби підвищити якість методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури (посібники, підручники, методичні рекомендації, електронні освітні ресурси тощо);

Рис. 1. Модель розроблення НМЗ у процесі методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури

2) самими студентами, майбутніми учителями фізичної культури, які аналізують навчально-методичні матеріали на предмет того, чи досить інформативним є наявне НМЗ у закладі вищої освіти, щоб здобути необхідні знання і навички розроблення НМЗ освітнього процесу в сучасній школі для ефективного виконання професійних функцій учителя фізичної культури. Слід наголосити, що навички такого аналізу студенти отримують за умови професійного консультування викладачів.

Результатом аналітичного етапу має стати аналітична записка: які складники НМЗ потрібно удосконалити та яким чином, а які – потрібно розробити у ЗВО з урахуванням вимог часу.

II. Організаційно-змістовий етап. Цей етап розроблення НМЗ у ході методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури передбачає формування змісту різних видів НМЗ, структурування навчальної інформації, розробку моделі обраного виду НМЗ (посібники, підручники, методичні рекомендації, електронні освітні ресурси тощо). Також на цьому етапі може здійснюватися підготовча робота: створення текстових матеріалів, ілюстрацій, мультимедійного супроводу тощо.

Результатом організаційно-змістового етапу має бути папка з навчально-методичними матеріалами, розробленими з урахуванням вимог часу (компетентнісний, гуманістичний, інтеграційний,

ресурсно-орієнтований, особистісно орієнтований та інші підходи) та сучасної дидактики.

III. Процесуально-технологічний етап передбачає безпосереднє розроблення НМЗ у процесі методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Цей етап доцільно регламентувати та визначити графік розроблення і презентації створених видів НМЗ (посібники, підручники, методичні рекомендації, електронні освітні ресурси тощо) на засіданнях кафедр, навчально-методичних семінарах та конференціях.

Також цей етап передбачає роботу зі студентським колективом щодо формування вмінь і навичок розроблення НМЗ для організації та проведення фізкультурно-оздоровчої роботи в школі, формування готовності студента до проведення занять з предмета «Фізична культура», розроблення авторських методик, педагогічних технологій.

Для вирішення завдань процесуально-технологічного етапу доцільним є створення навчально-методичних студій, у межах яких розглядаються такі питання:

- способи структурування навчальної інформації у різних видах НМЗ, схема вивчення теми;
- процедура моделювання різних видів НМЗ (посібники, підручники, методичні рекомендації, електронні освітні ресурси тощо): добір інформації з навчально-наукової літератури; виокремлення

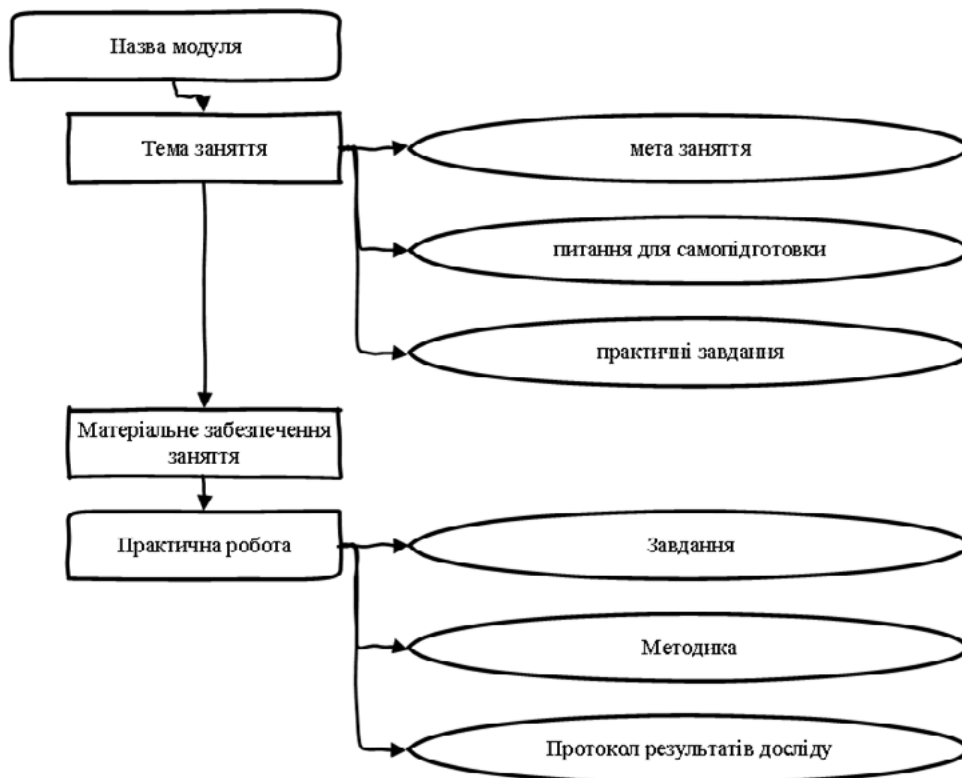

Рис. 2. Схема вивчення модуля

інформаційних фокусів або предметних понять теми; визначення атрибутів інформаційних фокусів та їх розподіл за понятійними групами, встановлення зв'язків між інформаційними фокусами, наділеними атрибутами; графічне представлення моделі та орієнтація на блочно-модульну структуру різних видів НМЗ тощо;

– обрання програмного забезпечення для розробки електронних освітніх ресурсів;

– проведення майстер-класів зі створення різних видів НМЗ (посібників, підручників, методичних рекомендацій, електронних освітніх ресурсів тощо);

– упровадження створених видів НМЗ.

Результатом процесуально-технологічного етапу має бути розроблене НМЗ із урахуванням вимог часу (компетентнісний, інтеграційний, ресурсно-орієнтований, особистісно орієнтований та інші підходи) і сучасної дидактики, а також сформовані у майбутніх учителів фізичної культури вміння та навички створення НМЗ для успішного проведення занять з предмета «Фізична культура».

Наведемо приклад розробки НМЗ для вивчення студентами модулів навчальної дисципліни «Фізіологія людини» – однієї з найбільш важливих дисциплін у циклі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Знання її основних положень необхідне для наукового обґрунтування інших дисциплін, тісно пов'язаних із практичною діяльністю вчителя фізичної культури, зокрема таких, як гігієна, валеологія, спортивна медицина і ЛФК, безпека життєдіяльності, теорія та методика фізичної культури. Усе це зумовило необхідність збагачення новими даними змісту і деякої перебудови курсу фізіології людини для майбутніх учителів фізичної культури.

Схема вивчення модуля для структурування навчально-методичної інформації у навчальному посібнику (практикумі) «Фізіологія людини» наведена на рис. 2.

Відповідно до досягнень природничих наук у практикумі по-новому трактується низка теоре-

тичних положень фізіології, введено нові роботи з використанням сучасних методів дослідження, зменшено кількість робіт, які вимагають порушення цілісності організму лабораторних тварин. Особлива увага приділена формуванню у студентів професійних навичок із кількісної й якісної характеристики фізіологічних реакцій окремих систем організму; визначення обсягу функціональних резервів окремих органів і систем організму; тестування рівня здоров'я, фізичного розвитку та функціональної підготовленості школярів; фізіологічного обґрунтування використання чинників довкілля і фізичних вправ.

Висновки. Загалом практикум містить 10 модулів: основи наукових досліджень у фізіології; нервова регуляція функцій; аналізатори; фізіологія м'язів і м'язової діяльності; вища нервова діяльність; гуморальна регуляція функцій організму; обмін речовин та енергії; фізіологія системи крові; фізіологія системи кровообігу; фізіологія системи дихання.

Кожен із модулів включає в себе 3–5 тем. У кожній із тем визначено мету заняття, виокремлено питання для самопідготовки, описано практичні роботи (2–3 і більше) з методикою їх проведення. Кількість виконаних на занятті лабораторних робіт визначається викладачем. При цьому, звичайно, враховується наявність фізіологічної лабораторії і відповідного обладнання.

Переважає більшість практичних робіт посібника мають експериментальну спрямованість (науково-дослідна робота студентів). Це сприятиме формуванню у студентів навичок із визначення обсягу функціональних резервів організму, аналізу отриманих у процесі проведених досліджень даних, розробки заходів, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я та профілактику захворювань залежної поведінки.

Кожен модуль практикуму завершується підсумковим заняттям. На ньому студенти підбивають підсумки результатів проведених досліджень, обговорюють відповіді на ситуаційні запитання і завдання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новописьменний С. Формування базових компетентностей майбутніх учителів з основ здоров'я у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін : дис. ... канд. пед. наук. Кіровоград, 2016. 302 с.
2. Жорнова О. Науково-методичне забезпечення навчального процесу у вищій школі: усталені нормативи та сучасні вимоги. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 2. С. 29–32.
3. Туркот Т. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2011. 628 с.
4. Селевко Г. Энциклопедия общеобразовательных технологий: в 2 т. Москва : НИИ школьных технологий, 2006. Т. 1. 816 с.
5. Ільченко А., Шейко С. Вища освіта і Болонський процес : навчально-методичний посібник. Полтава : РВВ ПДАА, 2014. 316 с.
6. Папуша В. Теорія і методика фізичного виховання у схемах і таблицях. Тернопіль : Підручники і посібники, 2011. 128 с.

REFERENCES

1. Novopis'mennij, S. (2016) Formuvannya bazovih kompetentnostej majbutnih uchiteliv z osnov zdorov'ya u procesi vivchennya profesijno orientovanih disciplin [Formation of basic competencies of future teachers of the basics of health in the process of studying professionally oriented disciplines]. Kirovograd. 302 p. [in Ukrainian]
2. Zhornova, O. (2012) Naukovo-metodichne zabezpechennya navchal'nogo procesu u vishchij shkoli: ustaleni normativi ta suchasni vimogi [Scientific and methodological support of the educational process in higher education: established standards and modern requirements]. *Visnik Knizhkovoi palati*. No. 2, pp. 29–32. [in Ukrainian]
3. Turkot, T. (2011) Pedagogika vishchoi shkoli : navch. posib. [Pedagogy of high school: Scientific manual]. 628 p. [in Ukrainian]
4. Selevko, G. (2006) Enciklopediya obshcheobrazovatel'nyh tekhnologij: v 2 t. M. : NII shkol'nyh tekhnologij [Encyclopedia of general educational technologies]. M.: Research Institute School Technologies. T. 1. 816 p. [in Russian]
5. Il'chenko, A. (2014) Vishcha osvita i Bolons'kij proces: navchal'no-metodichnij posibnik [Higher Education and the Bologna Process: Scientific manual]. Poltava. 316 p. [in Ukrainian]
6. Papusha, V. (2011) Teoriya i metodika fizichnogo viovannya u skhemah i tablicyah [Theory and methods of physical education in diagrams and tables]. Ternopil'. 128 p. [in Ukrainian]